

Monogràfic
«Les veus de l'alteritat»
coordinat per M. Àngels Francés Díez

INTRODUCCIÓ

Aquest monogràfic reflexiona al voltant d'un dels aspectes clau per entendre els estudis culturals en l'actualitat: el concepte d'*alteritat*. Els cinc articles que segueixen aborden la dicotomia identitat / alteritat des de perspectives diverses però connectades entre si, de manera que s'hi conforma un conjunt calidoscòpic ben representatiu de la sensibilitat i les preocupacions d'una bona part de la crítica literària contemporània que, des de teories i aproximacions diverses, miren de donar resposta als reptes que la multiculturalitat i la constant reescriptura de la identitat —pròpia, col·lectiva— plantegen en el terreny textual i cultural contemporani.

El recorregut que ara us presentaré breument comença en la focalització espacial que ens proposa Irene Mira Navarro i el seu «Entre la llunyania i la intimitat: l'enunciació de l'espai urbà en Vicent Andrés Estellés», on l'espai és entès com una alteritat que contribueix a la conformació dels subjectes i de les col·lectivitats, bé com a entorn de pertinença, bé com a punt d'exclusió o generador de distanciament. Mira examina l'emergència d'una mena d'«alteritat íntima» en l'aproximació del jo poètic estellesià a la ciutat, en un joc on interioritat i exterioritat del subjecte s'alternen i estableixen una relació complexa amb l'entorn urbà. I és la posició del jo líric, bé des dalt, des de l'observació —com a *voyeur*—, o bé a peu de carrer —com a *marcheur*—, la que permet a Mira oferir una doble versió del paper de la ciutat en la conformació identitària del poeta, ja que, en el primer cas, l'efecte serà *alienant*, mentre que en el segon cas l'arrelament espacial actua com un modelador de la identitat del jo poètic i com un mecanisme que permet posar en diàleg l'esfera íntima i l'esfera col·lectiva.

Sense abandonar la coordenada espacial com a marc de referència, «Contra l'alteritat. L'erosió de la dicotomia jo/altre a *La pell de la frontera* (2014), de Francesc Serés», de Mercè Picornell Belenguer, centra l'atenció en la representació literària de la diferència (relacionada amb les veus migrants) i es proposa demostrar que Serés, en el llibre analitzat, desplaça el poder enunciatiu del subjecte envers l'altre, en un

intent de soscar la separació que justifica aquesta dicotomia (*jo/altre*). Picornell hi estudia els objectes usats com a anècdota que il·lustra bé aquesta difuminació de les fronteres fins ara establertes, perquè funcionen com a lloc de contacte amb un *altre* que no es vol representar com a tal, i mira d'establir conclusions sobre les implicacions identitàries que aquest joc estableix en la cultura catalana contemporània.

Justament aquesta qüestió i el llibre de Serés ocupen també bona part de l'anàlisi que Isabel Marcillas-Piquer efectua en «Veus de frontera: *els altres catalans d'ara*». L'autora estudia el llibre de Serés com a contrapunt de les veus migrants d'autors i autores d'origen estranger que, des de les pàgines d'obres com *Més enllà del mar de sorra* (d'Agnès Agboton), *Jo també sóc catalana* i *La caçadora de cossos* (de Najat el Hachmi), *Cartes al meu fill: Un català de soca-rel, gairebé* (de Saïd el Kadaoui) o *Les identitats que maten* (d'Amin Maalouf), s'interroguen sobre el transvasament cultural que sovint porta implícita la dualitat Orient/Occident. Marcillas hi analitza la construcció que els autors i les autores d'aquestes obres hi efectuen en dos sentits: en el del reconeixement de la pròpia diferència en la societat de què volen formar part i en les arrels encara indistricablement unides a una col·lectivitat sovint considerada exòtica o inferior. Diversos eixos temàtics expliquen aquesta construcció: els fills com a motor de reflexió, la llengua com a lligam i, en general, la cultura deixada enrere. Segons Marcillas, els textos estudiats es mouen entre l'ambigüitat de sentir-se l'altre i l'ambivalència de pertànyer al mateix temps a cultures diferents.

També Josep-Anton Fernández Montolí reflexiona sobre les possibilitats i els riscos que implica la narrativa de les veus migrants com les que acabem d'esmentar en la construcció de la identitat catalana contemporània en «Dislocated Temporalities: Immigration, Identity, and Sexuality in Najat El Hachmi's *L'últim patriarca*». Segons Fernández, la immigració provoca la coexistència de temporalitats asincròniques que tenen efectes conflictius no solament des d'un punt de vista social i cultural, sinó també psicològic. En aquest sentit, la novel·la d'El Hachmi, que Fernández explora des de la coordenada temporal i des d'una perspectiva psicoanalítica, mostra el trencament de la repetició dels cicles tradicionals marroquins que efectua la protagonista una vegada desafia l'hegemonia del pare en el nou context de Catalunya, alhora que construeix la identitat pròpia a partir de les referències intertextuals establertes amb la tradició literària catalana. La ruptura definitiva amb la dominació patriarcal i amb el passat, però, s'efectua a través del soscavament de la sexualitat considerada normativa.

També des del marc teòric psicoanalític i amb la identitat sexual com a centre d'anàlisi tenim l'article d'Antoni Mestre Brotons «L'estranya identitat: l'alteritat sexual en *L'aprenentatge de la soledat*, de David Vilaseca (2008)». Segons l'autor, aquesta novel·la reflexiona sobre l'alteritat des d'una perspectiva múltiple: a banda de

l'explícita en el títol, altres elements afegeixen conflicte a la construcció de la identitat del protagonista. Es tracta de l'alteritat nacional (és un català immigrant que viu a Londres), acadèmica (malgrat la seua formació filològica, treballa en teoria cultural) i personal o interior (intenta superar el passat). Així, David Vilaseca efectua, segons l'opinió de Maestre, una mena d'autoconstrucció identitària teòrica en les pàgines de la novel·la —*homografesi*— basada en un abundant corpus teòric dels estudis culturals, la psicoanàlisi i la teoria *queer*. Maestre estableix, a més, punts de comparació entre el subjecte homosexual i el que denomina diaspòric —o migrant, pel caràcter marginal i dislocat que caracteritza tots dos, per l'ambivalència entre el país d'origen i el d'acollida, entre passat, present i futur.

Acabat el recorregut, hem pogut observar que els cinc articles ofereixen un panorama divers però entrelaçat a través d'eixos d'anàlisi que es desplacen des de l'examen de l'espai com a generador d'identitat o d'alteritat fins al fenomen de la migració i la redefinició del subjecte polític a la cultura catalana contemporània que comporta, i acaben en la condició sexual com a part irrenunciable d'aquesta fràgil construcció identitària, on els conceptes *jo/altre* es difuminen i ens impel·leixen a repensar la vigència d'aquestes i altres dicotomies cada vegada més inestables.

M. ÀNGELS FRANCÉS DÍEZ
Universitat d'Alacant
angels.frances@ua.es
ORCID 0000-0002-1579-382X

